

В. Р. СІДЕНКО,
доктор економічних наук,
член-кореспондент НАН України,
науковий консультант з економічних питань Українського центру
економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова,
головний науковий співробітник відділу економічної теорії
ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”
(Київ)

ВАЖКІ ДИЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНСТИТУЦІЙНОЇ АРХІТЕКТОНІКИ

Узагальнено тенденції становлення нових інституційних форм у рамках світового господарства, що проявилися з початку XXI ст., і особливо – після глобальної кризи 2008–2009 рр. З’ясовано неоднозначний і внутрішньо суперечливий характер змін, які відбуваються, та ідентифіковано потенціальні можливості настання тимчасових реверсивних тенденцій у глобальній інституціональній еволюції, зумовлених політико-ідеологічними факторами, які, проте, не можуть зупинити глибинний процес становлення інституцій нової глобальної економіки майбутнього. Розкрито особливості впливу глобальних економічних процесів на національний економічний розвиток в умовах зростаючих невизначеностей нинішнього етапу розвитку світової економіки.

Ключові слова: глобалізація, глобальна криза, глобальні інституції, глобальне регулювання, міжнародні організації, Група 20.

V. R. SIDENKO,
Doctor of Econ. Sci.,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Sci. Consultant on economic issues of the O. Razumkov Ukrainian Centre
for Economic and Political Studies,
Principal Researcher of the Department of Economic Theory,
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
(Kyiv)

DIFFICULT DILEMMAS OF RENEWING THE GLOBAL INSTITUTIONAL ARCHITECTONICS

The article summarizes the existing trends in the formation of new global institutional arrangements that have come to the forefront since the beginning of the 21st century, especially after the 2008-09 global crisis. Ambiguous and internally contradictory content of the changes underway has been revealed. The author identifies the possibility of temporary reversal trends in the global institutional evolution caused by political and ideological factors; nonetheless, they are not likely to suspend the deeply rooted process of shaping the institutional framework of the future global economy. The research outlines some peculiarities of the impact of global economic processes on the national economic development under increasing uncertainties of the current stage of global economic evolution.

Keywords: globalization, global crisis, global institutions, global governance, international organizations, G20.

Питання розвитку системи глобального економічного регулювання набули особливої актуальності під час глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. і періоду серйозних структурних змін, який настав за нею. Шляхи подальшого розвитку цієї системи є предметом гарячих дискусій, складних дипломатичних маневрів і навіть серйозного політичного протиборства. Зрозуміло, що те, якими шляхами розвиватиметься глобальна система регулювання в майбутньому, істотно впливатиме на будь-яку національну економіку, на її здатність відстоювати свої національні інтереси і пріоритети. Отже, ці питання мають стати предметом глибокого і всебічного наукового аналізу з метою своєчасного виявлення новітніх тенденцій, зумовлених ними нових можливостей і ризиків (загроз), а також знаходження дійових засобів національного впливу на ці процеси.

В Україні, незважаючи на високу залежність її економіки від світогосподарських процесів і загальну її налаштованість на активну участь у процесах міжнародної інтеграції, процеси становлення й розвитку системи глобальних інституцій регулювання досі перебувають не на першому плані. Значно більше уваги приділяється вивченню відносин з окремими глобальними організаціями (МВФ, Світовим банком, СОТ та ін.), але, скоріше, в суто прагматичному аспекті. При цьому бракує поглибленого аналізу трендів розвитку системи глобального регулювання в цілому, що, у свою чергу, значно ускладнює формування стратегічної поведінки держави у сфері міжнародних економічних відносин.

Таким чином, **мета статті** – висвітлити основні тенденції у формуванні нових інституційних механізмів регулювання розвитку світового господарства, наявні в них суперечності та можливі перспективні напрями вдосконалення.

Тенденції становлення нових інституційних форм у рамках світового господарства, які проявилися з початку XXI ст.

Питання розвитку системи глобального управління перебувають під впливом різноманітних (подекуди й різноспрямованих) політико-економічних інтересів різних груп країн, провідних транснаціональних бізнесових структур, міжнародних неурядових організацій, а також ключових міжнародних організацій, які сформували вже досить потужну міжнародну і навіть наднаціональну бюрократію.

Сьогодні потужні імпульси в напрямі реформування інституцій світової економіки виникають, насамперед, у середовищі великої групи країн, що розвиваються і вимагають кардинальних змін у механізмах глобального розвитку, їх спрямування на вирішення ключових проблем країн, які представляють абсолютну більшість населення Землі. Саме в цьому контексті у вересні 2000 р. на Саміті тисячоліття було прийнято *Декларацію тисячоліття ООН*, на основі якої у 2001 р. державами – членами ООН і 23 міжнародними організаціями задекларовано далекосяжні *Цілі розвитку тисячоліття ООН (Millennium Development Goals)* на період до 2015 року *. У вересні 2015 р. на Саміті ООН ці глобальні підходи дістали продовження у значно розширеному форматі – у вигляді *Порядку денного сталого розвитку на період після 2015 року*, що визначив *Цілі сталого розвитку на 2016–*

* ООН. Цели развития тысячелетия : доклад за 2015 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/millenniumgoals/mdgreport2015.pdf>.

2030 року (*The 2030 Agenda for Sustainable Development*) – взагалі 17 цілей, які охоплюють 169 завдань *. Формулювання амбітних цілей глобального розвитку підкріплювалося заходами щодо утворення дійових механізмів фінансування розвитку – починаючи з досягнення відповідних домовленостей (*Monterrey Consensus*) 2002 р. на Конференції ООН з питань фінансування розвитку в м. Монтеррей (Мексика) і закінчуючи *Порядком денним Addis-Абеба (Addis Ababa Action Agenda)* 2015 р., який має стати основою для фінансування Порядку денного сталого розвитку до 2030 року **.

Важливим кроком у напрямі можливого переформатування глобальної інституційної структури мав стати початок у 2001 р. нового (Дохійського) раунду багатосторонніх торгових переговорів у рамках СОТ, який швидко дістав назву “Раунд розвитку”. Але цей процес було істотно загальмовано гострими суперечками між державами – членами цієї організації з приводу багатьох ключових механізмів пропонованої оновленої світової торговельної системи.

У цілому проходження питань глобального порядку денного в рамках системи ООН наражається на серйозні перешкоди, які великою мірою зумовлені тим, що механізми цієї системи мають, здебільшого, політичний і морально-етичний характер, а не характер імперативного міжнародно-правового механізму, підкріпленого системою юридичних санкцій за невиконання зобов’язань. Саме тому реалізація прийнятих цілей розвитку істотно залежить від політичної волі ключових країн світу та від розуміння ними своїх національних інтересів. Але під впливом потужних корпоративних інтересів, які визначають політику найвпливовіших країн світу, процес впровадження новітньої моделі глобального сталого розвитку за багатьма напрямками вступає у конфлікт з процесом неоліберальної глобалізації економіки.

Тим часом після азійської фінансової кризи 1997–1998 рр., яка поширилася за межі регіону Східної Азії, у світі зросло усвідомлення необхідності істотної корекції неоліберальних засад, які лежали в основі глобальної політики розвитку провідних країн світу та очолюваних ними глобальних економічних організацій. Виразним свідченням цьому стала Доповідь Світового банку “Держава у світі, що змінюється” від 1997 р. ***, яка по-новому підійшла до ролі сучасної держави в соціально-економічному розвитку, фактично заперечивши універсальність неоліберальних принципів так званого “Вашингтонського консенсусу”.

Врахування уроків кризового розвитку 1997–1998 рр. спричинило утворення ще в 1999 р. міністрами фінансів та керуючими центральними банками країн “Великої сімки” при Банку міжнародних розрахунків у Базелі нової організації – *Форуму фінансової стабільності* (далі – ФФС), з покладанням на нього функцій сприяння міжнародній фінансовій стабільності через посилений обмін інформацією та міжнародне співробітництво в нагляді за фінансовими ринками. У цьому

* Цілі сталого розвитку 2016–2030 / United Nations Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

** Addis Ababa Action Agenda of the Third International Conference on Financing for Development (Addis Ababa Action Agenda). The final text of the outcome document adopted at the Third International Conference on Financing for Development (Addis Ababa, Ethiopia, 13–16 July 2015) and endorsed by the General Assembly in its resolution 69/313 of 27 July 2015. – New York : United Nations, 2015. – 61 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2015/08/AAAA_Outcome.pdf.

*** World Bank. World Development Report 1997: The State in a Changing World. – New York : Oxford University Press, 1997. – 265 p.

самому році було створено і "Групу 20" у складі міністрів фінансів провідних в економічному відношенні країн світу для координації дій у сфері фінансової політики — тобто структуру, якій згодом судилося перетворитися на провідний центр глобального економічного регулювання.

Проте в цілому до глобальної кризи 2007–2008 рр. система глобального економічного регулювання залишалася не просто фрагментованою, але й до певної міри дуалістичною. З одного боку, діяла система ООН, органи і спеціалізовані організації якої перебували під переважним впливом країн, що розвиваються, а з другого — система інституцій, яка представляла інтереси, насамперед, найбільш розвинутих країн світу (у складі "Групи 7" (G7), ОЕСР, провідних міжнародних фінансових організацій (МВФ, Групи Світового банку), а також (до певної міри) СОТ).

Глобальна криза 2007–2008 рр. стала тим водорозділом, за яким процеси переосмислення глобальної інституційної архітектури досягли того "порогового потенціалу", який, схоже, зрушив з місця процеси реформування глобальних інституцій. Саме у контексті цієї кризи сформовану ще у 1999 р. Групу 20 на Вашингтонському саміті 14–15.11.2008 р. було перетворено у постійно діючий вищий глобальний форум з економічних питань. На нього було покладено компетенцію формування основних напрямів глобальної антикризової політики та відповідних інституційних реформ фінансових ринків, які б зробили світову економіку більш справедливою, здатною до розвитку і менш уразливою до різних факторів ризику. Важливою характеристикою цієї глобальної інституції є те, що вона об'єднує у своєму складі ЄС, 12 розвинутих країн і 7 країн з ринками, що формуються (*emerging markets economies*), а отже — для вироблення спільних рішень повинна шукати компромісні формули.

Вашингтонська декларація * визначила п'ять спільних принципів проведення реформ, які, незважаючи на динамічність змін, не втратили актуальності й донині: посилення прозорості та підзвітності; підвищення рівня розумного регулювання; сприяння цілісності фінансових ринків; зміцнення міжнародного співробітництва (в питаннях запобігання кризам і здійснення антикризових заходів); реформування міжнародних фінансових інституцій.

Лондонський саміт "Групи 20" 2.04.2009 р. ухвалив "Глобальний план відновлення та реформ", який будувався на засадах "відкритої світової економіки, заснованої на ринкових принципах, ефективному регулюванні та сильних глобальних інституціях". Було визнано необхідність "нового глобального консенсусу відносно ключових цінностей і принципів, які сприяють сталій економічній діяльності". Фактично йшлося про вироблення замість неоліберального Вашингтонського консенсусу або навіть його модернізованої версії (пост-Вашингтонського консенсусу) *нової хартії про сталу економічну діяльність*, спрямованої на забезпечення стабільного, соціально збалансованого та сталого розвитку глобальної економіки. Особливо підкреслювалася необхідність *кардинальних структурних змін на базі переходу до нових технологій — екологічно чистих, інновативних і ресурсоефективних, з низьким викидом вуглецю — та відповідної інфраструктури*.

Вказані загальні цілі було підкріплено рядом глобальних інституційних інновацій. Так, на базі ФФС було створено нову установу — *Раду фінансової*

* Declaration of the Summit on Financial Markets and the World Economy. — Washington DC, 2008. — November 15 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.un.org/ga/president/63/commission/declarationG20.pdf>.

стабільності (*Financial Stability Board*), яка мала розширені склад і повноваження, основними з яких стали керування спільно з МВФ системою раннього попередження про макроекономічні та фінансові ризики, а також розробка заходів щодо запобігання їм.

Особливий наголос у системі глобальних інституційних реформ зроблено на заходи щодо боротьби з некооперативними юрисдикціями, тобто тими державами та територіями, які не бажають співробітничати у справі боротьби з незаконними фінансовими операціями та ухиленням від оподаткування. Для цього було утворено Глобальний форум ОЕСР з питань прозорості та обміну інформацією (*OECD Global Forum on Transparency and Exchange of Information*). Такий механізм передбачав посилення механізмів пруденційного нагляду для обмеження сфери банківської таємниці з метою мінімізації поля для уникнення оподаткування та здійснення операцій з відмивання брудних грошей і фінансування тероризму. Спрямована на це Програма оцінки фінансового сектору (*Financial Sector Assessment Program – FSAP*) передбачала тісну взаємодію ФФС і Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей – ФАТФ (*Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF*).

Один з ключових напрямів глобальної інституційної трансформації – значне посилення протидії корупції на основі механізмів, визначених Конвенцією ООН проти корупції (*United Nations Convention against Corruption – UNCAC*) від 31.10.2003 р. (чинна з 14.12.2005 р.). Цей документ передбачає розвиток ефективного, прозорого і всеохоплюючого механізму нагляду за політикою у відповідній сфері, приєднання всіх великих країн до Конвенції ОЕСР з боротьби з підкупом іноземних офіційних осіб при укладанні міжнародних ділових угод (*OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*) та її належне виконання. При цьому ставиться мета припинення надання корупціонерам можливостей використовувати місця схову для себе і для їхніх незаконно придбаних активів, а також перешкоджання корумпованим державним службовцям в отриманні доступу у фінансових системах до плодів своєї незаконної діяльності. Для цього було вжито заходів щодо зміцнення міжнародного правового співробітництва у проведенні розслідувань з питань повернення активів (включаючи використання спеціальної ініціативи щодо повернення вкрадених активів (*Stolen Asset Recovery initiative – StAR*)).

Планами Групи 20 було передбачено істотне реформування і модернізацію механізмів діяльності міжнародних фінансових інституцій (далі – МФІ), включаючи внесення змін до статутних завдань, уточнення сфер діяльності та систем управління (особливо в аспекті посилення стратегічних підходів і зміни порядку призначення керівних осіб), а також можливості більшого впливу країн, що розвиваються, і країн з ринками, що формуються.

Вкрай важливими принципами глобальної політики розвитку було визнано протидію протекціонізму і надання нової енергії глобальній торгівлі та інвестиціям, але при запобіганні формам стимулювання експорту, не сумісним з правилами СОТ. Проте в цьому контексті необхідними є дійові механізми сприяння посиленню міжнародної конкурентоспроможності менш розвинутих країн для зміцнення та диверсифікації їх експортних потенціалів. Цьому повинні сприяти відповідні багатосторонні банки розвитку, а також розширення співробітництва між національними агентствами з кредитування експорту (зокрема, в питаннях зміцнення схем перестрахування експортних кредитів).

У сфері інвестицій інституційні зміни було спрямовано на забезпечення довгострокових прямих інвестицій (особливо у країнах з новими ринковими системами та країнах, що розвиваються) за рахунок формування сприятливого, передбачуваного і стабільного інвестиційного клімату, і в тому числі вироблення погодженої спільної багатосторонньої основи для регулювання інвестицій за участю профільних міжнародних організацій – ОЕСР, ЮНКТАД, Світового банку та ін.

Водночас, оскільки *соціальні аспекти розвитку складають критично важливий компонент нового глобального устрою на основі концепції сталого розвитку*, то узгоджені світовим співтовариством у рамках різних глобальних форумів заходи соціальної політики передбачали: активну співпрацю з метою забезпечення зростання, орієнтованого на зайнятість і соціальну солідарність; сприяння активній політиці на ринку праці з метою зменшення безробіття, підвищення рівня кваліфікації та забезпечення відповідності робочих місць потребам ринку; забезпечення усталеності та ефективності систем соціального захисту у ролі двигунів довіри і, як результат, економічного зростання та зайнятості. Йдеться, насамперед, про імплементацію *Порядку денного гідної праці МОП (ILO Decent Work Agenda)*, а також про впровадження добровільних *стандартів відповідальної поведінки бізнесу (Responsible Business Conduct – RBC)* і *корпоративної соціальної відповідальності (Corporate Social Responsibility (CSR) standards)* відповідно до регулятивних положень МОП, ОЕСР і Глобального договору ООН * (*UN Global Compact*) з приводу включення стандартів CSR у ділову практику.

Ключове місце серед принципів політики перебудови системи глобальних інституцій займає реалізація *принципу екологічно безпечного відновлення розвитку (green recovery)* – через заохочення створення "зелених" робочих місць та економічного зростання, яке б базувалося на низьких викидах CO₂ і високій енергоефективності. Це передбачає створення дійових механізмів стимулювання підвищення енергоефективності, інвестування в публічну транспортну інфраструктуру, надання стимулів для транспортних засобів зі зменшеним споживанням пального, дослідження альтернативних джерел енергії, сприяння технологіям на основі відновлюваних джерел енергії та знижених викидів CO₂, утилізацію та рециркулювання відходів і викидів (зокрема, вловлювання карбонових викидів). Важливу роль у даному випадку повинні відіграти *усунення торгових бар'єрів для товарів і послуг, які мають пряме відношення до вирішення питання про зміну клімату*, а також діяльність міжнародних партнерств, організацій та інноваційних центрів з питань впровадження низьковуглецевих технологій, інституцій міжнародного фінансування у цій сфері. Останні включають такі відносно недавно створені механізми та інституції, як *Інструмент фінансування глобального довкілля*

* Започаткована в липні 2000 р. стратегічна політична ініціатива ООН для бізнесменів, які зобов'язуються привести свої операції та стратегії у відповідність до 10 універсальних принципів у сфері прав людини, праці, навколишнього природного середовища і протидії корупції. Це підтримка та повага до захисту міжнародно визнаних прав людини; вжиття заходів, які б запобігали співучасті у порушенні прав людини; підтримка свободи об'єднань та ефективне визнання права на колективний договір; усунення всіх форм примусової та обов'язкової праці; ефективне скасування дитячої праці; викоренення дискримінації у сфері зайнятості та вибору професії; підтримка попереджувального підходу до викликів навколишнього природного середовища; внесення ініціатив з метою виховання більшої екологічної відповідальності; заохочення розвитку й поширення екологічно безпечних технологій; протидія корупції в усіх її формах (включаючи здирництво і хабарництво).

(*Global Environment Facility – GEF*), багатосторонні банки розвитку, фонди адаптації, двосторонні агентства з питань допомоги, фонди для інвестицій, пов'язаних з кліматом (Фонд стратегічних вкладень для запобігання зміні клімату – *Strategic Climate Fund* і Фонд розвитку чистих технологій – *Clean Technology Fund*). Новим кроком у цьому напрямі стало укладання у грудні 2015 р. *Паризької кліматичної угоди*, яка набрала чинності 4.11.2016 р.

Серйозні інституційні зміни необхідні також для забезпечення якісно іншого рівня розвитку та стійкості світової енергетичної системи. Адже саме стрімкі коливання цін на енергоносії, відірвані від реальної динаміки витрат виробництва, використання енергопостачання як політичного інструменту впливу істотно підривають принципи *енергетичної безпеки розвитку*.

Нові підходи у цій сфері повинні спиратися на посилення *довгострокових стратегічних підходів* до планування інвестицій, маючи на увазі *значну зміну їх структури* в напрямі прискорення переходу до енергоефективних моделей зростання і до кардинального скорочення викидів CO₂. Але непередбачуваність змін на енергетичних ринках ставить під загрозу здатність бізнесу планувати і здійснювати інвестиції в нову інфраструктуру відповідно до динаміки довгострокових потреб в енергії. Тому необхідно створити регуляторні механізми *зміцнення стабільності та передбачуваності структур попиту і пропозиції на енергоринках* (і в тому числі через належні координаційні функції міжнародних організацій, які діють у цій сфері: насамперед, Міжнародного енергетичного агентства – МЕА (*International Energy Agency – IEA*) та Міжнародного енергетичного форуму – МЕФ (*International Energy Forum – IEF*)). Зокрема, ці організації повинні відігравати велику роль у збиранні та аналізі на глобальному рівні даних про попит і пропозицію, запаси, вільні потужності та інвестиційні плани у сферах нафто- і газовидобування. Важливе завдання полягає і в протидії шкідливим ефектам фінансiалiзацiї свiтових товарних (насамперед, енергетичних) ринків внаслідок неадекватного застосування на них різних фінансових деривативів.

Значний вклад у трансформацію світової енергетики в напрямі забезпечення її екологічності роблять такі глобальні інституційні формування, як Міжнародне партнерство для співробітництва у сфері енергоефективності (*International Partnership for Energy Efficiency Cooperation – IPEEC*), Міжнародне агентство з питань відновлюваних джерел енергії (*International Renewable Energy Agency – IRENA*), Глобальне біоенергетичне партнерство (*Global Bioenergy Partnership – GBEP*).

Досягнення серйозних структурних перетворень у світовому господарстві вимагає *системних змін у глобальному управлінні*. З початку нового століття поступово сформувалося нове бачення критеріїв ефективності такого управління, які орієнтують на: сприяння глобальному партнерству на основі посилення багатосторонніх підходів до вирішення проблем; забезпечення зростання й ринкового обміну на збалансованій, рівноправній та усталеній основі заради інтересів усіх країн (особливо найуразливіших); підтримку країн, що розвиваються, та країн з ринками, що формуються; забезпечення глобальної продовольчої та енергетичної безпеки; тощо.

Глобальна фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. додала до цього імперативи впровадження у систему глобального управління *системи раннього попередження*, здатної ідентифікувати та формувати відповіді на ризики у фінансо-

вому секторі, а також здійснювати моніторинг за здатністю країн обслуговувати свої борги; посилення міжнародної співпраці в податкових питаннях для мінімізації ухилення від податків і сприяння нарощуванню фіскального потенціалу держав; зміцнення довіри, режиму підзвітності та ефективності діяльності міжнародних фінансових інституцій*.

У цьому контексті країнами — лідерами світової економіки у 2009 р. було проголошено** принцип "відповідального керівництва для сталого майбутнього", доповнений впровадженням механізму повної та всебічної підзвітності, який би забезпечував моніторинг прогресу у виконанні поставлених завдань і підвищував ефективність спільних дій країн світу, при посиленні стандартів цілісності, правомірності та прозорості в економічній діяльності. Зокрема, принцип цілісності передбачав заповнення глобальних регуляторних прогалів і сприяння досягненню широкого міжнародного консенсусу з метою швидкої імплементації регуляторних рішень стосовно корпоративного управління, цілісності ринку, фінансового регулювання та нагляду, співробітництва у податкових справах, прозорості макроекономічної політики і даних.

В умовах значного посилення впливу та диверсифікації функцій міжнародних організацій дедалі актуальнішим стає питання підвищення узгодженості та скоординованості дій елементів системи багатосторонніх організацій (і особливо організацій системи ООН, МВФ, ФФС, МОП, ОЕСР, Світового банку, СОТ). Так, наприклад, для підвищення ефективності механізмів запобігання глобальним кризовим потрясінням дії ФФС доповнюються утворенням у рамках ООН системи глобального попередження уразливих країн (*UN Global Vulnerability Alert*), а на рівні Світового банку — Фонду допомоги уразливим країнам (*World Bank's Vulnerability Fund*), який охопив механізм фінансування інфраструктури у стані кризи (*Infrastructure Crisis Facility*) та Фонд швидкої соціальної допомоги (*Rapid Social Response Fund*). СОТ, спільно з ЮНКТАД, керують Міжнародним торговим центром, який надає сприяння в нарощуванні потенціалу у сфері міжнародної торгівлі. Формуються спільно керовані бази і банки даних у питаннях статистики міжнародної торгівлі, опису режимів торгівлі та інвестицій тощо, що значно підвищує прозорість і покращує розуміння міжнародного економічного середовища ринковими агентами. Інтенсифікується розвиток співробітництва та партнерства між системою розвитку ООН, регіональними банками розвитку та Світовим банком (у тому числі в мобілізації додаткових ресурсів на цілі соціального захисту, продовольчої безпеки та розвитку людини).

Важливою передумовою для формування цілісного механізму глобального регулювання стають заходи, які дозволяють підвищити вагу країн, що розвиваються, та країн з ринками, що формуються, у виробленні глобальних рішень. Зокрема, ще у 2008 р. розпочато процес перегляду розміру квот і кількості голосів, якими наділені окремі країни-члени в керівних органах МВФ. А в резуль-

* G20 London Summit. Global plan for recovery and reform [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oecd.org/g20/summits/london/G20-Action-Plan-Recovery-Reform.pdf>; <http://www.londonsummit.gov.uk/resources/en/news/15766232/communique-020409>; United Nations Conference on the World Financial and Economic Crisis and its Impact on Development. — June 2009. Background. Published by the United Nations Department of Public Information — DPI/2535A — May 2009.

** G8 Summit 2009. Declaration on Responsible Leadership for a Sustainable Future [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.g8italia2009.it/static/G8_Allegato/G8_Declaration_08_07_09_final,0.pdf.

таті здійснення 15.12.2010 р. 14-го перегляду квот і кількості голосів було передбачено більш як 6-процентне зменшення кількості голосів на користь динамічних країн, що розвиваються, та країн з ринками, що формуються *. На черзі – завершення нового, 15-го перегляду квот і кількості голосів, який може призвести до того, що *МВФ більше не являтиме собою установу, яка орієнтується, головним чином, на США та інші найрозвинутіші країни*. Схожі процеси відбуваються і в управлінні Групи Світового банку. *Значно зріс вплив різних груп і коаліцій країн, що розвиваються, у рамках механізмів COT*, через що цю організацію сьогодні вже напевно можна вважати інструментом здійснення політики розвинутих країн Заходу.

Вагомим вектором трансформації системи глобального управління стає і розширення поля глобальних інституцій за рахунок долучення до процесів вироблення рішень недержавних акторів. Це повною мірою проявляється у формуванні навколо Групи 20 (G20) – як провідного міждержавного механізму узгодження глобально значущих рішень – ряду допоміжних форумів: “ділової двадцятки” (*Business 20*, або *B20*), яка регулярно збирається з 2012 р. у складі провідних бізнес-компаній; “цивільної двадцятки” (*Civil 20*, або *C20*), яка проводила засідання у 2014 і 2015 рр.; “профспілкової двадцятки” (*Labour 20*); форуму провідних світових дослідницьких центрів (*Think 20*); “молодіжної двадцятки” (*Youth 20*). Найбільш регулярна і потужна з них B20 є платформою участі міжнародного бізнес-співтовариства у виробленні правил глобального управління, яка створила ряд цільових проблемних груп у питаннях реформи фінансової системи, торгівлі, інвестицій, інфраструктурного розвитку, зайнятості та антикорупційних заходів, запропонувавши лідерам G20 численні (в цілому понад 400) пропозиції щодо прийняття рішень (зокрема, спеціальну ініціативу щодо світової електронної платформи для здійснення торгівлі (*Electronic World Trade Platform – eWTP*)).

Саміт Групи 20 у Ханчжоу: коригування пріоритетів і розвиток системи глобального управління

Механізми, які складаються навколо Групи 20, перебувають у постійному розвитку, що, у свою чергу, веде до розширення сфери впливу цієї глобальної регулятивної системи [1]. Новий імпульс цьому механізму надано рішеннями Саміту 4–5.09.2016 р. у Ханчжоу (КНР), де було ухвалено політичний пакет *Консенсус Ханчжоу (the Hangzhou Consensus)*, який базується на таких чотирьох “стовпах” **.

1. *Бачення майбутнього*: посилення дії нових рушійних сил зростання; відкриття нових горизонтів для розвитку; прокладання шляху до трансформації економік у більш інноваційний і сталий спосіб; краще відображення спільних інтересів нинішнього та майбутніх поколінь.

2. *Інтеграція*: реалізація концепцій і політик інноваційного зростання за рахунок формування синергетичної взаємодії фіскальних, монетарних і структурних інструментів політики, підвищення зв’язаності між економічною політикою, політиками в галузі праці та зайнятості, соціальною політикою, поєднання управлін-

* IMF Factsheet: IMF Quotas [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/About/Factsheets/Sheets/2016/07/14/12/21/IMF-Quotas?pdf=1>.

** G20 Leaders’ Communique Hangzhou Summit [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.g20.org/English/Documents/Current/201609/t20160906_3395.html.

ня попитом і реформ у сфері пропозиції, коротко-, середньо- та довгострокових політик, а також економічного зростання із соціальним розвитком і захистом навколишнього природного середовища.

3. *Відкритість*: нарощування зусиль у напрямі побудови відкритої світової економіки, відмова від протекціонізму, заохочення світової торгівлі та інвестицій (у тому числі через зміцнення багатосторонньої торговельної системи, а також забезпечення широких можливостей розвитку і публічної підтримки розширеному зростанню глобалізованої економіки).

4. *Інклюзивність*: забезпечення такого стану, щоб економічне зростання служило задоволенню потреб кожної людини *, було вигідним для всіх країн і всіх людей (з особливою увагою до жінок, молоді, людей з обмеженими можливостями), створювало більше якісних робочих місць, допомагало зменшувати нерівність і викорінювати бідність — з тим, щоб жодна людина не залишалася на узбіччі.

Ухвалений План дій Ханчжоу (*Hangzhou Action Plan*) будується на новому підході до забезпечення зростання, який акцентує увагу на питаннях ліквідації перешкод для вдосконалення пропозиції, сталого зростання продуктивності, розширення меж виробництва, вивільнення факторів середньо- та довгострокового потенціалів зростання. Ухвалений у цьому контексті План інноваційного зростання (*G20 Blueprint on Innovative Growth*) охоплює ряд пріоритетів структурних реформ, які постають у зв'язку з новою індустріальною революцією (*G20 New Industrial Revolution Action Plan*) і розвитком цифрової економіки (*G20 Digital Economy Development and Cooperation Initiative*, започаткована ще під час Саміту в турецькій Анталі у 2015 р.). Тісно пов'язаним з цим є Посилений порядок денний структурних реформ (*Enhanced Structural Reform Agenda*), який визначив 9 пріоритетних сфер проведення структурних перетворень **: сприяння відкритості торгівлі та інвестицій; реформа ринків праці, підвищення рівнів освіти і кваліфікації; заохочення інновацій; поліпшення інфраструктури; фіскальні реформи; заохочення конкуренції та створення середовища, яке б сприяло зростанню конкурентоспроможності; поліпшення та зміцнення фінансових систем; підвищення стійкості навколишнього природного середовища; сприяння інклюзивному зростанню.

Важливим напрямом перетворень є формування стабільної та гнучкої міжнародної фінансової архітектури (*G20 Agenda Towards a More Stable and Resilient International Financial Architecture*), яке передбачає комплекс дій, зокрема, за такими напрямами:

— продовження процесу перегляду Кодексу лібералізації руху капіталу ОЕСР (*OECD Code of Liberalization of Capital Movements*);

— формування глобальної мережі забезпечення фінансової безпеки (*Global Financial Safety Net – GFSN*), у центрі якої перебуватиме МВФ, який повинен тісніше співробітничати з регіональними фінансовими механізмами;

— реформування фінансового сектору (включаючи впровадження системи *Базель III* (відповідні рамки мали бути остаточно узгоджені до кінця 2016 р.) і

* Цьому, зокрема, слугуватиме ухвалення країнами Групи 20 Принципів сталої політики заробітної плати (*Sustainable Wage Policy Principles*).

** G20 Enhanced Structural Reform Agenda. September 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.g20.org/English/Documents/Current/201609/P020160914597932326306.pdf>.

стандарту загальної здатності поглинати втрати (*total-loss-absorbing-capacity – TLAC*);

– розробка стандарту для капіталу у сфері страхування (*Insurance Capital Standard – ICS*) для тих компаній, які ведуть активну міжнародну страхову діяльність;

– вироблення узгодженого порядку денного проведення реформи у сфері ринку похідних цінних паперів (*OTC derivatives*);

– вироблення принципів розвитку інфраструктури фінансових ринків (*Principles for Financial Market Infrastructures*);

– узагальнення спільними зусиллями МВФ, ФФС і Банку міжнародних розрахунків (БМР) світового досвіду макропруденційного регулювання з метою поширення ефективної практики у цій сфері;

– співробітництво у питаннях боротьби з ухиленням від оподаткування доходів шляхом зменшення податкової бази та переведення прибутків до місць з нижчим рівнем податків через запровадження відповідних міжнародних рамок для цих процесів (*G20/OECD Inclusive Framework on base erosion and profits shifting*); розширення обміну інформацією у податкових питаннях (впровадження міжнародних стандартів податкової прозорості та стандарту автоматичного обміну інформацією в цих питаннях); сприяння нарощуванню здатності стягнення податків у країнах, що розвиваються (через механізми Багатосторонньої конвенції адміністративної взаємодопомоги в податкових питаннях, створення нової платформи для співробітництва у питаннях оподаткування за участю МВФ, ОЕСР, ООН і Групи Світового банку), а також вироблення податкової політики сприяння зростанню та забезпечення більшої визначеності в питаннях оподаткування.

На особливу увагу в цьому контексті заслуговує *Податкова ініціатива Addis (The Addis Tax Initiative)*, до якої вже приєдналися Німеччина, Великобританія, США, Ефіопія, Європейська Комісія, ОЕСР, а також 30 інших країн і міжнародних організацій. Її спрямовано на імплементацію Порядку денного Аддіс-Абеба в аспекті сприяння зростанню внутрішніх податкових доходів, посилення дії принципів справедливості, прозорості, ефективності та надійності податкових систем.

Реалізації таких цілей повинне сприяти і *посилення глобальних антикорупційних заходів*. Групою 20 ухвалено *Принципи високого рівня щодо співробітництва відносно осіб, які розшукуються за підозрою у корупції, та повернення активів, отриманих корупційним шляхом (High Level Principles on Cooperation on Persons Sought for Corruption and Asset Recovery)*. На 2017–2018 рр. ухвалено *Антикорупційний план дії (2017–2018 G20 Anti-Corruption Action Plan)*, спрямований на підвищення прозорості публічного і приватного секторів, а також на реалізацію принципу “нульової терпимості до корупції, нульових корупційних щілин у діяльності інституцій і нульових бар’єрів для антикорупційних дій”.

Не менше значення має і подальший розвиток механізмів запобігання фінансуванню терористичної діяльності, якому сприятиме ухвалення FATF нової Консолідованої стратегії протидії фінансуванню тероризму (*Consolidated Strategy on Combating Terrorist Financing*).

Дуже важливу роль відіграють завдання мобілізації достатніх фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку, особливо щодо мобілізації приватного

капіталу на вказані цілі (включаючи введення "зелених" ринків облігацій (*green bond markets*), впровадження механізмів транскордонних інвестицій у "зелені" облігації, розповсюдження інформації про існуючі ризики та про результати діяльності в цій сфері). Такі приватні механізми повинні істотно доповнювати новостворені глобальні механізми фінансування екологічних заходів (у тому числі щодо протидії зміні клімату): наприклад, 194 країнами світу створено Зелений кліматичний фонд (*Green Climate Fund*).

З метою сприяння розвитку міжнародної торгівлі та глобальних інвестиційних процесів посилено стратегічні підходи в цій сфері — через прийняття Стратегії забезпечення зростання торгівлі (*G20 Strategy for Global Trade Growth*) і Керівних принципів формування політики щодо глобальних інвестицій (*G20 Guiding Principles for Global Investment Policymaking*). Зокрема, в цьому контексті спільно з ОЕСР сформовано новий глобальний форум з питань надлишкових потужностей у виробництві металу.

Слід особливо підкреслити, що Група 20 на Саміті в Ханчжоу активно включилась у виконання недавно ухваленої Глобальної стратегії сталого розвитку до 2030 року шляхом затвердження відповідного плану дій "двадцятки" (*G20 Action Plan on the 2030 Agenda for Sustainable Development*). З огляду на це, велике значення матимуть анонсований механізм полегшення впровадження технологій (*Technology Facilitation Mechanism*), створення глобальної платформи для інклюзивного бізнесу (*G20 Global Platform on Inclusive Business*) і проголошена 11 багатосторонніми банками розвитку Спільна декларація про наміри щодо дій на підтримку інвестування в інфраструктуру (*Joint Declaration of Aspirations on Actions to Support Infrastructure Investment*), яку спрямовано на формування високоякісної інфраструктури. Це доповнюється створенням у 2016 р. Глобального альянсу для забезпечення інфраструктурних зв'язків (*Global Infrastructure Connectivity Alliance*), який повинен діяти за центральної ролі Групи Світового банку.

Неоднозначний і внутрішньо суперечливий характер глобальних інституційних змін і можливість тимчасових реверсивних тенденцій

Незважаючи на очевидний прогрес у становленні нових глобальних інституцій і разючі зміни у механізмах функціонування окремих раніше створених інституційних утворень, процес трансформації системи глобального управління є:

- *внутрішньо суперечливим*, який *нерівномірно* відбувається у різних сегментах глобального регулювання;
- *нелінійним* за своїм характером;
- *таким, що створює* — принаймні, на нинішньому етапі розвитку — *неоднозначні* соціальні результати.

Почасти це наслідок, з одного боку, значної складності глобальної системи та гетерогенності учасників світової економіки за досягнутим рівнем розвитку, а з іншого — гострої боротьби між тими суб'єктами процесу глобалізації, хто виступає за помірні та еволюційні (іноді поверхові) зміни і корекції існуючої системи, які б не зачіпали глибинних основ неоліберальної глобальної економіки, і тими, хто підтримує парадигму докорінних перетворень і створення якісно нової системи глобального регулювання. Є у цього процесу і "третій бік" — ті, хто взагалі виступає з антиглобалістських позицій, за повернення національним державам виключних прав на визначення політики розвитку і навіть до

пріоритету локальних форм організації *. Політичний баланс між силами цього трикутника постійно змінюється у прямій залежності від соціально-економічної динаміки, і це принципово визначає можливість не тільки істотного гальмування темпів розвитку процесів глобалізації, але й виникнення певних реверсивних тенденцій.

Сьогодні з'являється дедалі більше ознак того, що світ вступив саме в такий етап *відносного спаду* (а за деякими напрямками — і відкату) *глобалізації*, який дозволяє частині коментаторів говорити про настання своєрідної *нової консервативної революції*. Започаткування процесу виходу Великобританії з ЄС, фактичне зупинення переговорів між США та ЄС про трансатлантичну зону вільної торгівлі, перемога на президентських виборах у США республіканця Д. Трампа з відверто протекціоністською програмою дій, реальна перспектива приходу до влади у ключових країнах Європи політичних сил з акцентом на захист національних інтересів і на блокування міжнародних міграційних потоків, політика Росії, спрямована на відмову від дотримання ряду норм міжнародного права, — важливі ознаки *настання кризи застарілого неоліберального формату глобалізації та початку нового періоду в еволюції міжнародних інституцій*.

Такі зміни не є випадковими, оскільки віддзеркалюють не тільки значне поширення розчарування *практичними результатами* розвитку процесів неоліберальної глобалізації, невисоким темпом реформування глобальних інституцій, нездатністю давати адекватні відповіді на нові глобальні виклики (наприклад, на загрози поширення тероризму та міграційну кризу), але й до певної міри наростання симптомів *втоми від постійних змін доби глобалізації*, які породжують своєрідну *кризу адаптації*. Ключову роль тут відіграють такі тенденції та фактори.

По-перше, процеси трансформації глобальних інституцій у період після завершення гострої фази глобальної кризи 2008—2009 рр. стали втрачати первісний досить потужний імпульс, отриманий ними у період гострої фази глобальної кризи. Така *“втрата енергії”* в підходах до здійснення реформ не могла не мати наслідків: і досі не досягнуто вирішального прогресу у скороченні *реального* використання офшорних юрисдикцій для *“оптимізації податків”*; продовжуються значні коливання цін на світових ринках, що посилює невизначеність і слугує важливим джерелом загальної макроекономічної нестабільності; як і раніше, широко застосовуються протекціоністські заходи і довільні маніпулювання рівнем валютного курсу заради отримання штучних конкурентних переваг; аж ніяк не зменшуються прояви гіпертрофії світових валютних ринків, які є важливим компонентом того, що відома дослідниця С. Стрендж назвала *“казино-капіталізм”* [3]; більшість країн світу недостатньо інвестує в новітні технологічні процеси, і, як наслідок, спостерігаємо уповільнену динаміку світового господарства і нездатність багатьох країн світу досі вирватись із зачарованого кола глибоких структурних проблем.

По-друге, недостатнім є прогрес у створенні нових можливостей для країн, що розвиваються, та країн з ринками, що формуються: вони відчувають *гостру нестачу ресурсів і компетенції для опанування новітніх сфер економічного розвитку*. Лише окремі з них (головним чином, нові індустріальні країни Східної Азії)

* Зміст вказаних основних підходів до розвитку глобалізації проаналізовано автором у монографії [2]. Автор є прихильником принципів істотної трансформації системи глобального регулювання і відходу від моделі неоліберальної глобалізації.

зуміли вирватися, за висловом Лі Куанг Ю, "із третього світу до першого" *. Але, здебільшого, замість процесів зближення рівнів розвитку у процесі неоліберальної глобалізації створювались умови для ще більшої дивергенції країн світу за рівнем технологічного розвитку. Сьогодні, в умовах поширення четвертої промислової революції у найбільш розвинутих країнах світу, багато менш розвинутих країн стикаються з *реальною перспективою звуження (а то і втрати) своїх традиційних ринків*. І за таких обставин саме у країнах, що розвиваються, можуть визрівати передумови для нової фази глобальної фінансово-економічної кризи (про це попереджає Доповідь про торгівлю та розвиток ЮНКТАД 2016 року **). Усвідомлення реальності таких загроз може породжувати неоднозначні ефекти: з одного боку, зростання економічного націоналізму з метою запобігання шкідливим глобальним впливам, а з другого — посилення стимулів до міграції населення менш розвинутих країн "третього світу" до більш успішних країн "першого світу". Це прямий шлях до нерегульованих масових міграційних потоків, які дедалі більше стають величезним викликом для процесу глобалізації в цілому.

По-третє, як відомо, процес посилення ролі глобальних інституцій мав своїми наслідками далекоюсяжну гомогенізацію критеріїв адекватності економічної політики країн світу і поширення глобальних стандартів управління на дедалі більше коло питань соціально-економічного розвитку. Далеко не завжди при цьому враховуються специфічні фактори національних культурно-історичних традицій та укорінені в суспільстві структури цінностей. Як доводить практика, процеси транспозиції інституційних форматів, вироблених найбільш розвинутими країнами, на ґрунт суспільств з вираженими інституційними і культурними відмінностями нерідко ведуть до *переважання руйнівних процесів над процесами творення*, породжуючи замість передумов для ефективного розвитку *ефект інституційного вакууму*, що підриває перспективи ефективного соціально-економічного розвитку. Спроби інституційної гомогенізації (особливо у формі радикальної вестернізації), як це не парадоксально, стають каналом поширення не суспільної модернізації, а навпаки — *демодернізації, спрощення, примітивізації* соціальних структур, а подекуди і зниження загального рівня людського розвитку. Не випадково найбільш вдумливі дослідники глобальних процесів виступають проти нав'язування єдиних рецептів розвитку і стандартизованих інституційних форматів (див., зокрема [4; 5]). До речі, ще в рекомендаціях ООН 2009 р. з питань глобальної антикризової політики ***, які було сформульовано за результатами діяльності авторитетної міжнародної комісії під керівництвом Дж. Стігліца, підкреслювалося, що для країн, що розвиваються, у цих рамках повинен надаватися *більш гнучкий режим* для вирішення конкретних національних проблем (включаючи гуманітарні

* Мається на увазі давня традиція відносити розвинуті країни з ринковою економікою до "першого світу", країни з плановою економікою — до "другого", а країни, що розвиваються, — до "третього".

** UNCTAD. Trade and Development Report 2016: Structural Transformation for Inclusive and Sustained Growth. — New York and Geneva : United Nations, 2016. — xv. — 208 p. — P. III.

*** Anatomy of the Crisis : From the Report of the Secretary-General on the Economic and Financial Crisis and its Impact on Development / United Nations Conference on the World Financial and Economic Crisis and its Impact on Development, June 2009. Published by the United Nations Department of Public Information — DPI/2535B — May 2009; Генеральная Ассамблея ООН. Итоговый документ Конференции по вопросу о мировом финансово-экономическом кризисе и его последствиях для развития. Документ A/RES/63/303, 13 July 2009.

та соціальні наслідки кризи, досягнення цілей розвитку, сформульованих у Декларації тисячоліття, регулювання місцевих фінансових ринків, установ, інструментів і потоків капіталу, застосування заходів торговельного захисту). *Кожний уряд повинен самостійно виробити компроміс між вигодами міжнародних правил і зобов'язань та обмеженнями, з якими пов'язана відмова від свободи маневру в політиці.*

По-четверте, серед самих країн – лідерів світової економіки далеко не всі належать до когорти бенефіціарів процесу неоліберальної глобалізації. В умовах потенційованих глобалізацією структурних зрушень і поширення таких явищ транснаціоналізації виробництва, як аутсорсинг та офшоринг, відбуваються прискорене руйнування ряду традиційних галузей, а також занепад традиційних професій і цілих регіонів, де вони були поширені, що, у свою чергу, збільшує соціальний базис для економічного націоналізму і протекціоністських очікувань. Виникає *конфлікт між ринковою ефективністю та соціальною адаптацією, між змінами та усталеністю життєвих модусів.* До того ж суспільство *втомлюється від надмірних інформаційних потоків*, притаманних глобальній інформаційно-комунікаційній революції, психологічно не витримує надмірно високого темпу змін у різних аспектах життєдіяльності. І все це ревіталізує в ареалі країн “першого світу” консервативні тенденції, стимулює намагання “зробити перерву”, під час якої верстви населення, що стикаються з проблемами соціально-психологічної адаптації, зможуть спробувати прилаштуватися до нових обставин і викликів.

По-п'яте, суперечливий прогрес процесів глобалізації пов'язаний із *загостренням геополітичного протистояння різних країн і навіть різних культур*, що чималою мірою зумовлено руйнуванням усталених соціальних модусів під впливом життєвих і політичних стандартів культури Заходу. Звідси дістають підтримку спроби силовими методами протидіяти тим процесам глобалізації, які виявляються не сумісними з національними та метанаціональними культурними цінностями, а також уявленнями про перспективи розвитку. Таке протистояння не тільки створює фундамент для відродження гонки озброєнь, але й веде до поширення міжнародного тероризму, торгових війн, ескалації економічних санкцій, різних форм “гібридного впливу” на країни – провідники західного впливу (в тому числі через транскордонні міграційні потоки). Як наслідок, виникає і зростає ключовий негативний ефект неоліберальної глобалізації – *ефект зниження рівня безпеки*, який нейтралізує позитивні економічні ефекти глобалізації у вигляді зниження витрат і розширення споживчого вибору. Необхідність величезних додаткових витрат на підтримання власної безпеки може реально ставити під сумнів перспективи продовження активної політики економічної лібералізації та стирання кордонів для різних контактів.

Разом узяті, окреслені тенденції зумовлюють певне *гальмування процесів глобалізації*, адже вона вимагає зміни пріоритетів і формату свого проходження (що відбуватиметься не миттєво, а *упродовж певного історичного періоду*). Проте така відносна загальмованість навряд чи зумовить *повне зупинення* глибинного процесу становлення інституцій нової глобальної економіки майбутнього; енергія глобалізаційного процесу, викликаного кардинальними технологічними зрушеннями, є настільки потужною, що будь-які суспільно-політичні фактори гальмування, зумовлені наявністю дисбалансів і диспропорцій, породжених похибка-

ми минулих періодів, навряд чи будуть надто тривалими: пауза, скоріше за все, буде тимчасовою і більшою мірою стосуватиметься зміни темпу процесу глобалізації та інтенсифікації селективного перегляду створених у минулому механізмів для досягнення корекції перебігу глобалізаційного процесу в майбутньому. І якщо неминучі при цьому "кроки назад" сприятимуть виправленню помилок минулих періодів і зменшенню зумовлених ними глобальних асиметрій та диспропорцій, то таке гальмування можна буде розглядати як у цілому позитивний феномен.

**Особливості впливу глобальних економічних процесів
на національний економічний розвиток
в умовах зростаючих невизначеностей**

Процес переходу від неоліберальної (грошово-фінансової у своїй основі) до якісно іншої (альтернативної) моделі глобалізації, побудованої на базі примату загальнолюдських (значною мірою нематеріальних за характером) цінностей, надання можливостей для розвитку всіх в умовах коеволюції людського суспільства і природи не можуть не породжувати істотних невизначеностей, пов'язаних саме з *перехідним* станом глобальної системи. Адже при цьому старі принципи організації слабшають і зникають, а нові народжуються не одразу і вимагають часу для знаходження оптимальних форм і модусів функціонування. Цей період підвищеної невизначеності ускладнюватиметься рядом глобальних дисбалансів та асиметрій, різноспрямованих національних, регіональних і навіть просто групових інтересів, які породжуватимуть непоодинокі конфлікти різного масштабу.

У процесі переходу до нової глобальної системи, скоріше за все, відбуватиметься *відносно посилення ролі національних і локальних форм організації* соціально-економічного життя, у рамках яких вестиметься пошук нових форм і технологій, а також шляхів вирішення складних проблем структурного характеру, породжених гіпертрофією глобального фінансового капіталу та штучною інституційною гомогенізацією (вестернізацією). Одночасно зростатиме *опосередковуюча* роль різних міжнародних організацій як *провідників добровільного обміну інформацією* та як *платформ для добровільної взаємодії* між національними державами, їх регіональними міжнародними об'єднаннями, внутрішніми регіонами і місцевими органами.

При цьому особливості впливу глобальних процесів на національний розвиток можуть характеризуватися такими властивостями.

По-перше, є підстави для зростання концентрації зусиль міжнародних організацій на *кооперативному вирішенні ключових глобальних проблем людства* — протидії зміні клімату і техногенному руйнуванню навколишнього природного середовища; боротьбі з глобально поширеними захворюваннями, епідеміями та іншими проблемами збереження здоров'я; ліквідації голоду і неповноцінного харчування; викорененні тероризму, наркотрафіку і торгівлі людьми; стримуванні гонки озброєнь і посиленні гарантій міжнародної безпеки; ліквідації крайньої бідності та різних форм соціальної маргіналізації; тощо.

По-друге, розширюватиметься і набиратиме дедалі більшої інтенсивності здійснення спільними зусиллями *ключових фундаментальних наукових досліджень*, при широкому обміні їх результатами. Водночас для будь-якої країни важливим

пріоритетом ставатиме створення власних національних інноваційних систем, які б функціонували на основі знаходження аутентичних національних форм на базі творчої адаптації передового зарубіжного досвіду. При цьому процеси вироблення глобальних правил мають бути сфокусовані на заохоченні не тільки процесів конкуренції, але й широкої міжнародної кооперації у процесі досліджень і технологічних розробок (особливо у тих сферах, які відіграють ключову роль для людства і поширюють ключові макротехнології майбутнього).

По-третє, очевидно, що повинен прогресувати процес *технічної стандартизації* як інструмент, який сприяє прискоренню технологічних інновацій та передання передового досвіду виробництва та маркетингу; зниженню витрат на вихід на закордонні ринки; розвиткові міжнародної кооперації та підтриманню міжнародних ланцюгів створення доданої вартості. Значною мірою цей процес залежатиме від полегшення умов для передачі технологій менш розвинутим країнам і регіонам.

По-четверте, пріоритетності набиратиме *скоординований та кооперований розвиток міжнародних інфраструктурних мереж*, які полегшують національний розвиток, істотно зменшують витрати і підносять рівень здатності до інновацій. Важливим завданням стане запровадження різних механізмів підтримання інтероперабельності між локальними інфраструктурними мережами, що прокладатиме шлях до формування у перспективі багаторівневої глобальної інфраструктурної мережі, яка діятиме на основі найсучасніших інформаційних технологій.

По-п'яте, в умовах принципової невизначеності велику роль відіграватиме існування ретельно відпрацьованої міжнародної системи запобігання глобальному поширенню тих чи інших кризових явищ, які виникають локально або регіонально. Істотне місце тут повинне займати відпрацювання *глобально узгодженої системи індикаторів економічної безпеки*, яка б була адаптованою для різних груп країн залежно від рівня їх розвитку.

По-шосте, важливою функцією системи глобального регулювання в умовах підвищеної невизначеності повинне стати гарантування різним учасникам світового господарства рівних можливостей у доступі до ресурсів розвитку, адже інституційно слабші країни потребують особливої уваги. І хоча процес забезпечення фінансової інклюзивності вже спричинив формальне утворення відповідних глобальних партнерств *, все ж тут ще залишається багато невирішених проблем фінансової нерівності.

Послаблення негативних впливів підвищеної глобальної невизначеності пред'являє підвищені вимоги до здатності будь-якої країни формувати власну стратегічно орієнтовану поведінку, яка б ґрунтувалася на максимальному використанні ресурсів ендogenous розвитку. Ризики, пов'язані з невизначеністю, можуть бути мінімізовані на шляху посилення *різноманіття* у підходах і *варіативності* діючих механізмів, які підтримують розвиток та його сталість в умовах динамічних змін у глобальному середовищі.

* Global Partnership for Financial Inclusion. 2016 Progress Report to G20 Leaders [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.g20.org/English/Documents/Current/201609/P020160914402424711507.pdf>; Global Partnership for Financial Inclusion. Global Standard-Setting Bodies and Financial Inclusion: The Evolving Landscape, March 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.g20.org/English/Documents/Current/201609/P020160914401662585051.pdf>.

Висновки

Глобальна криза 2008–2009 рр. і період глобальної нестабільності, що настав за нею, спричинили інтенсивний процес змін в архітектоніці глобального економічного регулювання, який веде не тільки до посилення тих елементів регулювання, що підвищують прозорість і зменшують волатильність економічних процесів, але й до зміцнення потенціалу скоординованих дій з вирішення проблем, спільних для різних країн. Ключовою характеристикою цього процесу дедалі більше стає створення передумов для переходу світової економіки на рейки моделі сталого розвитку в органічній єдності її економічного, екологічного і соціального компонентів. Належне врахування цих тенденцій є критично важливим фактором стратегічно орієнтованого розвитку будь-якої держави світу (і в тому числі України).

Цей процес по суті системної трансформації світової економіки проходить дуже суперечливо, з багатьма ускладненнями і реверсивними тенденціями, що послаблюють ефективність глобального регулювання та дієвість політики провідних міжнародних організацій. На такому фоні виникають і посилюються явища економічного націоналізму, які можуть призвести до тимчасового спаду (відкату) процесу глобалізації економіки. Спад інтенсивності глобалізаційного процесу слід розглядати не як деглобалізацію, а як передумову для його структурної корекції, у ході якої відбуватимуться зміни у функціях і повноваженнях органів глобальної регулятивної системи, з концентрацією на тих завданнях, які вимагають саме глобально скоординованих дій.

Важливою передумовою для успішності розглядуваного процесу перебудови системи глобального економічного регулювання, найвпливовішим політичним центром якої дедалі більше стає Група 20, є послідовна реалізація принципу інклюзивності, згідно з яким глобальне регулювання повинне здійснюватися в інтересах не тільки найбільш розвинутих, але й усіх без винятку країн світу і створювати передумови для прискорення розвитку всіх національних економік без винятку.

Для України постають завдання стратегічної значущості: з одного боку, адекватно враховувати у своїй політиці розвитку зміни у глобальній архітектоніці, а з іншого — знаходити ефективні підйоми власного впливу на ті процеси, що відбуваються у глобальному середовищі. Це вимагає комплексного переосмислення стратегічних засад зовнішньоекономічної політики держави у контексті новітніх тенденцій світового розвитку, що, у свою чергу, має сформувати важливий аспект подальших наукових досліджень. Автор також розраховує на те, що стаття стане запрошенням до подальших професійних дискусій з цього приводу в Україні.

Список використаної літератури

1. *Kirton John J.* G20 Governance for a Globalized World. — London and New York : Routledge, 2016. — xv. — 495 p.
2. *Сиденко В.Р.* Глобализация и экономическое развитие. — К. : Феникс, 2008. — 376 с.
3. *Strange S.* Casino Capitalism : Second republication / With a new introduction by M. Watson. — Manchester : Manchester University Press, 2016. — xxiii. — 174 p. (first paperback edition published 1997).

-
-
4. Rodrik D. One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth. – Princeton and Oxford : Princeton University Press, 2007. – 263 p.
 5. Колодко Гжегож В. Мир в движении ; [пер. с польского Ю. Чайникова]. – М. : Магистр, 2009. – 575 с.

References

1. Kirton John J. G20 Governance for a Globalized World. London and New York, Routledge, 2016.
2. Sidenko V.R. *Globalizatsiya i Ekonomicheskoe Razvitie* [Globalization and Economic Development]. Kiev, Feniks, 2008 [in Russian].
3. Strange S. Casino Capitalism. Second republication, with a new introduction by M. Watson. Manchester, Manchester University Press, 2016.
4. Rodrik D. One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth. Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2007.
5. Kolodko Grz.W. *Mir v Dvizhenii* [Truth, Errors, and Lies: Politics and Economics in a Volatile World]. Moscow, Magistr, 2009 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 22 грудня 2016 р.
